

Formiranje digitalne folklorne baštine – mogućnosti i perspektive –

Ivana Kuljanin

JU Matična biblioteka Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, Bosna i Hercegovina
ivana.eric@matbibli.rs.ba

Sažetak

U radu ćemo se baviti mogućnostima i perspektivama formiranja folklorne građe u Matičnoj biblioteci Istočno Sarajevo s ciljem očuvanja jednog oblika nematerijalnog kulturnog nasljeđa. Širina folklorne građe je obimna i mi bismo za početak željeli da naša pažnja bude usredsređena na dio koji čuvaju monografske zbirke i periodika (Bosanska vila, Kalendar Prosveta, Karadžić, Glasnik Zemaljskog muzeja) tako da ćemo se baviti etimološkim i teorijskim kontekstom određenih pojmova folklorne baštine. Želimo da se korisnici biblioteke upoznaju sa digitalizacijom folklorne baštine kao savremenim pristupom građi i njenom čuvanju tako što ćemo na veb-stranici Biblioteke kreirati rubriku "Folklorna građa Sarajeva i okoline". Konkretno, u radu ćemo pisati o pjesničkim i proznim oblicima usmene tradicije folklornog stvaranja i na koji način bi proces njihovog predstavljanja bio najreprezentativniji. Folklorna građa može se pronaći digitalizovana na pojedinim veb-portalima, u bibliotekama, arhivima i privatnim kolekcijama terenskih istraživača. Međutim, naša misija je da iz mnoštva tih podataka odaberemo specifično one koje su dio nematerijalnog kulturnog dobra, kao što su narodne pjesme, priče, poslovice, gatalice, vjerovanja i zagonetke. Formiranjem digitalne folklorne baštine težimo da pružimo kvalitetniju interpretaciju i upotrebu, podižući svijest o njenom potencijalu i važnosti. Metodološki, rad je zasnovan na istraživačkom pregledu digitalizacije kulturne i naučne baštine u bibliotekama, arhivima i muzejima u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji, ali i šire (Evropa i SAD). Na osnovu njihovih iskustava pronašli smo inspiraciju da pokrenemo jednu lijepu priču i u našoj biblioteci.

Ključne riječi: digitalizacija, kulturna baština, folklorna građa, biblioteka

Uvod

U savremenom svijetu koji je prigrlio brzi napredak informaciono-tehnoloških nauka, izuzetno je važno odrediti odnos prema baštini i pronaći rješenje da se moderno i nasljeđe dopunjuju i jedno drugom ne budu stranci i konkurenti. Kulturna baština je nerazdvojni dio identiteta jedne nacije. Na međunarodnom nivou nematerijalno kulturno nasljeđe široko je definisano i povezuje se sa folklornim izrazima te etnološkim i antropološkim razumijevanjem kulture, a nacionalne vlade pozvane su da ovlaste i označe organizacije koje u tijesnoj saradnji sa zajednicama treba da dokumentuju nematerijalno kulturno nasljeđe i da se angažuju u njegovom istraživanju i prikazivanju, zaštiti, očuvanju i prenošenju (Medar Tanjga, Pandurević i Panić Kašanski, 2017: 23).

Ideja nije inovativna, ali posljednjih godina je i te kako aktuelna i primamljiva, pa smo tako i mi zasnovali ideju i pronašli inspiraciju na radu i iskustvu drugih bibliotekara. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu je 2012. godine objavio četiri tematska zbornika, od kojih se prvi upravo bavi pitanjem *Digitalizacije kulturne i naučne baštine* (Vranješ, Marković i Aleksander, 2012). Iščitavajući radove u zborniku, uvidjeli smo značaj i potrebu digitalizacije u bibliotekama, ali i formiranja digitalnih platformi kao riznica kulturnog blaga. Istraživanje se bazira na pronalaženju građe koja je već digitalizovana, ali i digitalizaciji i predstavljanju građe koju posjeduje Matična biblioteka Istočno Sarajevo.

U ovom radu želimo da prikazemo konkretno pjesničke i prozne oblike folklornog nasljeđa koji se nalaze u časopisima i kalendarima *Bosanska vila*, *Kalendar Prosvjeta*, *Nada*, *Glasnik Zemaljskog muzeja* i *Karadžić*. Naše su želja i misija da prikupimo iz časopisa i kalendara građu i da na veb-stranici Biblioteke napravimo rubriku "Folklorna građa Sarajeva i okoline", gdje bismo na jednom mjestu predočili izreke, zdravice, poslovice, pjesme, priče, običaje i predanja. Cilj je stvaranje jedinstvene digitalne folklorne baze koja bi trebala da služi nauci, obrazovanju, a prije svega da zainteresuje građane svih zanimanja da nešto više nauče i saznaju o svom kulturnom identitetu. Tokom pisanja i istraživanja na ovu temu došli smo na ideju da prikupimo i zapišemo ono što se još uvijek samo usmeno prenosi. Koncipirane mjere rada na realizovanju projekta suštinski se odnose na:

- promovisanje i podizanje svijesti o folklornoj građi kao nematerijalnom kulturnom nasljeđu,
- istraživanje lokalne kulture,
- savremena terenska istraživanja,
- tekstualnu igru kao primjer jezičkog stvaralaštva,
- “kačenje” na veb-sajtu što više priča, narodnih pjesama, zagonetki, predanja, običaja, poslovice...

Glavni zadatak je da se građa bogato i sadržajno prezentuje na veb-sajtu biblioteke kako bi se uvidjela njena široka društvena primjena u očuvanju folklornog blaga Sarajeva i okoline. Internet je postao idealno mjesto za širenje kulture. Ovaj rad predstavlja kako se inovativne tehnologije i digitalni mediji mogu koristiti za prezentaciju, širenje, čuvanje i promociju vrijednog folklornog nasljeđa. Stvaranjem digitalne platforme folklorne baštine omogućavamo da kulturna blaga sačuvamo od zaborava i da probudimo zainteresovanost za njihova učenja i proučavanja u budućnosti. Za početak, naša pažnja bila bi fokusirana na priče, pjesme, poslovice, zagonetke, predanja i poslovice, da bismo je kasnije proširili na narodnu nošnju, muziku, igru i nakit. Na jednom ovakvom projektu, pored istraživačkog rada bibliotekara, potreban je stručan i obrazovan kadar iz oblasti informacionih nauka. Potrebni su vrijeme, istrajnost, volja i ljubav prema poslu koji obavljaš.

Folklor

- Prema definiciji, folklor (engl. folklore –tradicionalnu materijalnu kulturu (zanatstvo, nošnja, arhitektura, likovne tvorevine),
- folklor pokreta, igara i muzike,
- folklor običaja, vjerovanja, sujevjerja, narodne medicine, religije,
- umjetnost riječi (pripovijetke, poezija, poslovice, zagonetke, balade itd.). (Popović, 2007: 225)

Digitalizacija nam omogućava da sačuvamo nematerijalno kulturno nasljeđe od propadanja i nestajanja kako bi u budućnosti svjedočilo o postojanju kulture jednog naroda. Stvaranje digitalne platforme folklorne baštine u biblioteci predstavlja proces u okviru kojeg se mora odrediti vrijednosni okvir kulturnog nasljeđa. Ona nam nudi brz i jednostavan put do širenja informacija na društveno-obrazovnom, naučnom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom nivou. Prikazivanje folklorne građe zahtijevalo bi

sistematizaciju i klasifikaciju, pa bismo tako za početak napravili podjelu, naveli pjevače, kazivače, sakupljače, kao i mjesto i vrijeme nastanka:

- priče,
- narodne pjesme,
- poslovice,
- zagonetke,
- gatalice,
- običaje,
- predanja.

Radi lakšeg i bržeg pronalaženja željenih informacija građa bi bila poredana hronološki i azbučno. Poštovala bi se autorska prava i za svaki navedeni tekst i fotografiju ispisivala bi se imena sagovornika, sakupljača, odakle i kad je nešto preuzeto i zapisano. Trudili bismo se da prikazemo što iscrpnije informacije kako bismo bili prepoznati kao povjerljivi i odgovorni izvori.

Primjeri folklornog stvaralaštva

Kako bismo efektivnije predstavili platformu folklorne baštine u Biblioteci, u ovom radu ukratko smo izložili nekolicinu primjera koji bi najvjernije prenijeli naše težnje i svijest o pitanju očuvanja nacionalnog identiteta. Želimo predočiti duhovite priče, poslovice i zagonetke, ali i običaje i predanja gdje će svaki čitalac moći da ima pogled u prošlost, ali da se i zapita koliko se i danas vjeruje i zna i, naravno, da li to vrijedi sačuvati od zaborava? Kulturne vrijednosti su ogledala društva koje treba sačuvati i prenijeti za mlađe generacije, a to možemo postići kreiranjem digitalnih platformi koje su orijentisane na čovjeka i zajednicu.

1.1. Priča

Priča je kraća prozna forma koja ima slobodnu strukturu i ne obavezuje na poštovanje strogih formalnih i stilskih pravila. Podsjeća na anegdote, humoreske, crtice i skice (Popović, 2007: 576-577). Priče koje bi bile dio folklorne platforme su one koje su sakupljali Nikola T. Kašiković, Risto Samouković, Petar Đenić, Jovo Tubinović, P. Mirković, Spasoje Bjelica, Vaso M. Ćuković, Jovo Mandić, Žarko S. Čajkanović, D. Žaličić i drugi.

Nakvasi malo, nijesam baš iz Sarajeva

Nekakav stranac, došavši u berbernicu da se obrije, kaže, na pitanje odakle je, da je iz Sarajeva. Berberin od đavolstva stane hvaliti kako su Sarajlije svi junaci, i da se oni nikada ne sapunjavaju, nego nasuvo briju. Strancu se to dopade i, da pokaže da je i on junak, pristane da ga brije nenakvašena. Ali, kad ga stade vrlo boljeti i kad više ne mogaše da trpi, reče – Nakvasi malo, nijesam baš iz Sarajeva, nego poblizu odande. (Anonim, 1933)

1.2. Narodna pjesma

Narodna pjesma nastaje i opstaje u narodu prenoseći se s koljena na koljeno, a stvaraju je i prenose pojedinci, koji vješto barataju ustaljenim stilskim i kompozicionim postupcima (Popović, 2007: 461). Narodnu epiku čine: uspavanke, obredne, ljubavne, porodične, balade, romanse i druge pjesme.

Moja draga, ne srdi se na me!
A moj dragi, ne srdim se na te;
Jer ako se ja nasrdim na te,
Sva nas Bosna pomiriti neće,

Ni sva Bosna nit' Ercegovina,
Ni sva sela oko Sarajeva,
Veće opet naša usta medna,
Medna usta, da se poljubimo. (Kuba, 1908: 407)

1.3. Zagonetka

Zagonetka je tradicionalno-misaona igra koja se sastoji iz metaforičnog ili neposrednog, višesmislenog pitanja koje ima samo jedan odgovor priznat u tradiciji (Pešić i Đorđević, 1996: 89). U narodu su izuzetno omiljene, jer predstavljaju na neki način provjeru znanja i domišljatosti. Zanimljivo bi bilo iskoristiti prikupljene zagonetke i realizovati kviz za njihovo odgonetanje. U ovom radu navešćemo nekoliko primjera zagonetki kako bismo prikazali duhovitost, maštovitost i snalažljivost čovjeka koji ih smišlja.

Ja uzeh zelen štap, pa ga bacih pod oblak i rastjerah kolo djevojaka.
(Jabuke) (Zorić, 1899)

Sjedi ban ciciban, na sve strane oglodan. (Plast) (Zorić, 1899)

Naša krava sve pojede, a nikad se ne najede. (Kosa) (Marković, 1887: 94)

Cijelog vijeka svog radi: lupa, kuca, teše, a nikad ne jede. (Sat) (Marković, 1887: 94)

S neba padne, ne ubije se. (Snijeg) (Marković, 1887: 94)

Bijelo platno nije, ne može se pipati, a kroz njega se ne vidi. (Magla) (Marković, 1887: 94)

1.4. Gatalica

Gatalice su vrsta šaljive narodne pripovijetke, na granici narodne igre, sa zabavnom namjenom. One postavljaju kakav etički ili misaoni problem (Popović, 2007; 235).

Ne valja se čuditi novoj kući da je lijepa – jer se može ureći i oboriti.

Ne valja se ničemu čuditi dok se ne kaže mašala – jer se može ureći.

Ne valja malo dijete po tabanima biti – jer neće dugo prohodati.

Ne valja da dvoje zajedno piju vodu – jer će zajedno umrijeti.

(Trifković, 1886)

1.5. Poslovica

Poslovica je sažeto formulirano opažanje, u prozi ili stihu, prihvaćeno u tradiciji, a zasnovano na iskustvu generacija (Pešić i Đorđević, 1996: 205).

Oba mača od jednog kovača. (Kaže se za dva lica, nalik jedno drugome, i duševno i tjelesno)

Opuzlo mu perje. (Kad je neko u lošem stanju)

Sit kusa, željan pruta. (Kaže se nekome ko je silan) (Zorić, 1900: 91)

Udala se da nije doma. (Tako se kaže kad se neko loše uda) (Tubinović, 1887)

Đe se desi kad Sarajevo gore. (Kaže se kad neko htjede da usekne svijeću, pa je istuli) (Tubinović, 1887)

Ajde, jadan, što si se ponio, ko da je tvoje Sarajevo. (Kaže se kad se neko siromašan pogordi, a nema novaca)

Đavo će doći po svoj mal. (Kaže se kad je neko na nepravedan način došao do novca) (Milanović, 1890)

1.6. Običaji

U Sarajevu i njegovoj okolini oduvijek su se poštovali razni običaji vezani za Božić, Vaskrs, pojedine svece (Đurđevdan, Markovdan, Ilindan itd.), ali u danas, u 21. vijeku, rijetko ko ih još uvijek praktikuje i poštuje. Nažalost, mnogi od njih su i zaboravljeni. Oni koji nisu zapisani prenose se uglavnom po selima s koljena na koljeno, često mijenjajući svoj prvobitni oblik. U radu ćemo navesti neke primjere koje smo pronašli zabilježene u *Karadžiću: listu za srpski narodni život, običaj i predanje*.

Običaji u Sarajevu uoči Đurđevdana za udaju djevojaka

Ako čeljad u kući večeraju mesa uoči Đurđevdana, djevojka udadbenica po večeri iskupi sve kosti po trpezi, pa ih u kakvome sudu ostavi do u jutro. Djevojka podrani za Đurđevdan u jutro, uzme one kosti i svaku namijeni ponekomu momku, a onda ih razbaca po ulici. Tada djevojka pazi na razbacane kosti, koju će najprije naći i dočepati kakvo pašče. Ona ima nadu, da će je uzeti onaj momak, kojemu je namijenila kost, koju pašče najprije nađe. (Kasablija, 1903: 166)

U oči Đurđevdana nađe djevojka udadbenica mravinjak i baca ga rukama na kući, govoreći: Mravinjak na kuću, svatovi u kuću. (Kasablija, 1903: 162)

Običaji o Markovdanu.

U Sarajevu je običaj na Markovdan čitavog dana, od rane zore pa do mrkla mraka, da idu čeljad na groblje svojih pokojnika, da im nad grobom zapale svijeće, da okade i prekade grob i čitaju opijelo. (Kasablija, 1903: 169)

Običaji o istočnom Petku.

Na istočni Petak (svijetle Nedjelje) pravoslavna čeljad iz Sarajeva rano idu na istok, na Bendbašu, pa se na izvoru Pjenkovac umivaju. To je dobro radi zdravlja, jer je toga dani i Bogomati Hristu izmivala rane. (Kasablija, 1903: 170)

1.7. Predanje

Predanja su obuhvatna kategorija narodne, usmene proze. Govore nam o stvarima koje ne postoje, o junacima, mjestima, bogovima, mitovima i slično. Predanja su pričanja koja se, za razliku od ostalih prozних vrsta usmenopoetskog sistema, zasnivaju na vjerovanju u realnost onoga što se kazuje (potvrđenu “materijalnim” dokazima), kao i na doživljaju zastrašujućeg, neobičnog i izvanrednog (Pandurević, 2019: 7). Neka od najpoznatijih su o tome kako su nastali Stara pravoslavna crkva u Sarajevu, Stari grad kod Buloga, Kako je nastalo Sarajevo, Sveti Sava u Blažuju, Zlatište, Careve vode, Pećina Novaka Starine, Djevina stijena i druge.

1.8. Digitalni folklor

U 21. vijeku sve više se spominje termin digitalni folklor (Kapaniaris, 2022) za koji mnogi stručnjaci iz svijeta humanističkih nauka imaju definisan opis, njegovo značenje i svrhu. Hauard tvrdi da internet funkcioniše kao “moćan, novi kanal” koji obezbjeđuje brz prenos različitih tipova narodne kulture, dok Blank smatra da je “tehnologija kanal za izražavanje, plodno tlo, koje omogućava korisnicima da učestvuju u cirkulaciji i širenju tradicionalnih oblika izražavanja na nove načine”. On definiše folklor kao spoljašnji izraz kreativnosti pojedinaca i njihovih zajednica u bezbrojnim oblicima i interakcijama (Bacon, 2011). Jednom riječju, internet je postao idealno mjesto za širenje kulture u okviru kojeg i folkloristi pokušavaju da pronađu svoje mjesto. McClelland navodi da “internet funkcioniše kao folklorni dirigent” (Bacon, 2011). Moramo prihvatiti da je internet novo mjesto za proučavanje legendi i prenošenja njegovih narativa.

Zaključak

Razmišljajući o svemu što smo do sada rekli o formiranju digitalne folklorne baštine, njenoj svrsi, potrebi i značenju, možemo zaključiti da su njene mogućnosti ogromne i neophodne. Slobodno možemo reći da je to doživotni projekat na kojem ne može raditi jedan sam bibliotekar, već cijeli tim bibliotekara, informatičara, stručnjaka iz oblasti folkloristike, etnologije i antropologije. Perspektiva je još vidljivija i značajnija jer kroz predstavljanje folklorne baštine smatramo da možemo pomoći u obrazovnom procesu učenika osnovnih i srednjih škola. Svoje uporište može pronaći

i u potrebama filoloških i filozofskih istraživanja studenata i profesora. Međutim, ono što je najvažnije jeste da njegovanjem nematerijalnog kulturnog nasljeđa postavljamo stubove čuvanja kulturnog identiteta. U nadi da ćemo realizovati zamišljeni projekat, mi afirmišemo, obrazujemo i uspostavljamo opstanak tradicionalnih vrijednosti čuvajući lokalnu kulturu i zajednicu.

Literatura

- Anonim. (1933). Narodne priče i pjesme. *Kalendar Prosveta za 1933. godinu*, 9. (ćir.)
- Bacon, J. (2011). The Digital Folklore Project: Tracking the Oral Tradition on the World Wide Web. *Electronic Theses and Dissertations*. Paper 1398. <https://dc.etsu.edu/etd/1398> (20. 7. 2024).
- Kasablija, B. (1903). Običaji u Sarajevu. *Karadžić* 4(3), 165-171. (ćir.)
- Kapaniaris, A. G. (2022). Folk Culture and Cutting-Edge Technologies: Digital Folklore. IGI Global. <https://www.igi-global.com/chapter/folk-culture-and-cutting-edge-technologies/307082> (5. 8. 2024).
- Kuba, L. (1908). Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 20(4), 403-413.
- Marković, P. (1887). Narodne zagonetke. *Bosanska vila* 2(6), 94-95. (ćir.)
- Medar Tanjga, I., Pandurević, J. i Panić Kašanski, D. (2017). *Nematerijalno kulturno nasljeđe: teorijski, metodološki i administrativni aspekti*. Banja Luka: Univerzitet u Banja Luci. (ćir.)
- Milanović, M. S. (1890). Narodne poslovice. *Bosanska vila* 5(21/22), 343-344. (ćir.)
- Pandurević, J. (2019). Narodna predanja o gradovima: usmena istorija ili kulturno pamćenje. U: *San o gradu II: zbornik radova*. Višegrad: Andrićev institut, 5-27. (ćir.)
- Pešić, R. i Đorđević, N. M. (1996). *Narodna književnost*. Beograd: Trebnik. (ćir.)
- Popović, T. (2007). *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art.
- Trifković, S. (1886). Narodne gatalice: Gatanja srpskog naroda oko Sarajeva. *Bosanska vila* 1(15), 237-239. (ćir.)
- Tubinović, J. (1887). Srpske narodne poslovice: iz okoline sarajvske. *Bosanska vila* 2(11), 172-173. (ćir.)

- Vranješ, A., Marković, Lj. i Aleksander, G. (ur.). (2012). Digitalizacija kulturne i naučne baštine. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta; Narodna biblioteka Srbije
- Zorić, J. (1899). Zagonetke iz okoline Sarajeva. *Karadžić* 1(11), 227. (ćir.)
- Zorić, J. (1900). Narodne poslovice. *Karadžić* 2(5), 91-92. (ćir.)

Forming a folklore collection in the Main Library of East Sarajevo – possibilities and perspectives –

Ivana Kuljanin

Main Library of East Sarajevo, East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
ivana.eric@matbibli.rs.ba

Summary

This paper explores the possibilities and perspectives of forming a folklore collection in the Main Library of East Sarajevo to preserve a form of intangible cultural heritage. Folklore materials are extensive, and we would like to initially focus our attention on the part preserved in monographic collections and periodicals (Bosanska Vila, Kalendar Prosveta, Karadžić, Glasnik Zemaljskog Muzeja). Therefore, we will address the etymological and theoretical context of certain terms related to folklore heritage.

Our goal is to introduce library users to the digitization of folklore heritage as a modern approach to its collection and preservation by creating a section on the Library's website titled "Folklore Collection of Sarajevo and Its Surroundings." Specifically, the paper discusses poetic and prose forms of oral folklore tradition and the most representative ways to present them.

Folklore materials can be found in digital form on various web portals, in libraries, archives, and private collections of field researchers. However, our mission is to select those elements that constitute intangible cultural heritage, such as folk songs, stories, proverbs, fortune-telling rhymes, beliefs, and riddles. By forming a digital folklore collection, we aim to provide a higher-quality interpretation and utilization of this material while raising awareness of its potential and significance. Methodologically, this research is based on a review of digitization practices of cultural and scientific heritage in libraries, archives, and museums in Bosnia and

Herzegovina, Serbia, as well as broader contexts (Europe and the USA). Drawing inspiration from their experiences, we aspire to initiate a meaningful project within our own library.

Keywords: *digitization, cultural heritage, folklore collection, library*